

Dr *Ivana Stevanović**
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

*Nikola Vujičić, MA***
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

RAD U JAVNOM INTERESU I USLOVNA OSUDA SA ZAŠTITNIM NADZOROM U REPUBLICI SRBIJI I POVRAT (analiza uspešnosti primene iz ugla istraživača)

Apstrakt: Alternativne krivične sankcije predstavljaju temu koja godinama unazad izaziva posebnu pažnju naučne i stručne javnosti. Ostvarivanje opšte svrhe krivičnog prava, alokacija ekonomskih resursa i najzad, prenatrpanost zatvora (kazneno popravnih zavoda), najčešće se navode kao razlozi za postojanje i primenu alternativnih krivičnih sankcija. U radu su analizirane kazna rada u javnom interesu i mera upozorenja uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Nakon uvodnog (teorijskog) i zakonodavnog okvira, u radu je predstavljen deo istraživanja koje je u toku 2017. godine sproveo Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, u saradnji sa Misijom OEBS, na temu povrata u Republici Srbiji. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 502 ispitanika, prema kojima je u toku 2012. i 2013. godine izvršena neka od navedene dve alternativne krivične sankcije, pri čemu je osnovni cilj bio da se sagleda uspešnost njihove primene u smislu specijalne prevencije, te da se uz pomoć multivarijantne analize sagledaju faktori koji imaju najveću značajnost u razumevanju kriminalnog povrata.

Ključne reči: alternativne krivične sankcije, rad u javnom interesu, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, povrat, Srbija.

UVOD

Krivične sankcije predstavljaju sredstvo za ostvarivanje zaštitne funkcije krivičnog prava, koja je osnovni cilj i svrha postojanja krivičnog prava u celini.¹ Pitanje sistema krivičnih sankcija, svakako je jedno od pitanja koje je vekovima unazad predstavljalo jedno od centralnih pitanja, ali i sporenja u krivičnim naukama, pri čemu

* viši naučni saradnik i direktor Instituta, ivanacpd@gmail.com

** istraživač saradnik, nikola.vujicic.law@gmail.com

1 Z. Stojanović /2015/: Krivično pravo – opšti deo, Beograd, p. 275.

je poslednjih nekoliko decenija posebna pažnja posvećena alternativnim krivičnim sankcijama. U teoriji nema jedinstvene definicije alternativnih krivičnih sankcija. To pitanje se uglavnom svodi na rasprave o alternativama kazni zatvora. Praktično, alternativu kazni zatvora predstavlja svaka sankcija koja nije kazna lišenja slobode.²

Širokoj lepezi krivičnih sankcija koju poznaju savremena krivična zakonodavstva, prethodila su različita sporenja u teoriji i praksi, koja su mahom izazvana negativnim uticajem koje kazna zatvora, kao najteža krivična sankcija, ima na osuđeno lice, te činjenicom da bi na lakše oblike kriminaliteta, trebalo reagovati blažim krivičnim sankcijama, u cilju postizanja, pre svega, specijalne prevencije. Iako se u današnje vreme kazna zatvora primenjuje znatno ređe nego neke druge krivične sankcije, vek koji je ostao za nama biće upamćen i po tome što je kazna zatvora ostala osnovni vid krivičnog reagovanja na najteža ugrožavanja osnovnih društvenih vrednosti punoletnih i uračunljivih učinilaca.³

Kada je reč o negativnom uticaju kazne zatvora na osuđeno lice, u kriminološkoj literaturi je i danas nemoguće zaobići saznanja do kojih su došli *Clemmer*, koji govori o prizonizaciji – fazama u kojima se rađa ili produbljuje sklonost ka kriminalnom i antisocijalnom ponašanju⁴, odnosno *Sykes*, koji ukazuje na nekoliko osnovnih penitencijarnih deprivacija kojima su izloženi zatvorenici, poput: lišavanja slobode, lišavanja dobara i usluga, lišavanja heteroseksualnih odnosa, gubitka autonomije i lišavanja osećanja sigurnosti.⁵

Iako, između ostalog, polazi i od ideja pomenutih autora, *Ferguson* se u svom delu *Pakao: Anatomija kažnjavanja u Americi (e. Inferno: An Anatomy of American Punishment)* pita „Zašto Amerikanci, ali i drugi narodi, mahom tolerišu sadašnji način kažnjavanja“? Polazeći od stava da prosečan građanin lakše prihvata kaznu zatvora kao odgovor na izvršeno krivično delo, izvodi tri osnovna zaključka: prvo, potreba veoma lako prerasta u želju za kažnjavanjem; drugo, navika ojačava tu želju i treće – režimi kažnjavanja vremenom se pogoršavaju kroz nametanje većih nivoa kazni nego što je prvobitno predviđeno.⁶ Drugim rečima, u ovom delu se ukazuje na činjenicu da društvo kao takvo, mnogo lakše prihvata teže vidove kažnjavanja, u odnosu na alternative, pri čemu odgovornost za takvo stanje imaju oni koji izriču kazne.

Alternativne krivične sankcije, danas su postale realnost, bez obzira na činjenicu da li su razlozi za njihovo uvođenje bili humane prirode (*neki od razloga su napred navedeni, a svode se na saznanja da tradicionalne kazne nisu odgovarajuće za određene grupe prestupnika*) ili iz prostog razloga što su savremena društva potražila

2 D. Kolarić /2018/: Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i druge alternativne krivične sankcije u Krivičnom zakoniku Srbije – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, p. 74.

3 Đ. Ignjatović /2013/: Normativno uređenje izvršenja vanzavodskih krivičnih sankcija u Srbiji, *Crimen*, No. 2, p. 144.

4 D. Clemmer /2009/: Prizonizacija – in: *Teorije u kriminologiji* (Đ. Ignjatović, ed.), Beograd, p. 517.

5 G. Sykes /2009/: Muke zatvorenike – in: *Teorije u kriminologiji* (Đ. Ignjatović, ed.), Beograd, pp. 521–527.

6 R. A. Ferguson /2014/: *Inferno: An Anatomy of American Punishment*, Cambridge, p. 59.

ekonomski isplativ⁷ i efikasan neinstitucionalni model kontrole dela kriminaliteta, koji je bilo nametnut rastom kriminaliteta i sve većim brojem prestupnika kojima je izrečena kazna zatvora.⁸

Reformom krivičnog zakonodavstva iz 2005. godine (*iz godine u godinu, čini se da reforma još uvek nije okončana*) a naročito uspostavljanjem povereničkih kancelarija koje se bave izvršenjem vanzavodskih sankcija i mera⁹, sistem krivičnih sankcija u Republici Srbiji je dobio naglašeni pluralistički karakter. Iako zakonski osnov za primenu alternativnih krivičnih sankcija *de facto* postoji, u Strategiji za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine, koju je donela Vlada Republike Srbije, jasno je ukazano na sledeće: „Sistem alternativnih sankcija se razvija, ali se i dalje ovaj oblik sankcionisanja ne izriče u meri koja odgovara vrsti krivičnih dela. Veća primena alternativnih sankcija zahteva izmene normativnog okvira u pogledu proširenja uslova za izricanje postojećih alternativnih sankcija i propisivanje novih alternativnih sankcija u skladu sa trendovima savremenih sistema izvršenja krivičnih sankcija“.¹⁰ Pored navedenog, u Strategiji je ukazano da postoji nejednaka zastupljenost kazne rada u javnom interesu i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u odnosu na kaznu kućnog zatvora koja dominira u ukupnom broju izrečenih alternativnih sankcija.

- 7 U jednoj studiji koja je imala za cilj da sagleda odnos troškova i koristi koje društvo ima od uvođenja i šire primene ne samo alternativnih krivičnih sankcija, već i šire primene uslovnog otpusta sa zaštitnim nadzorom, pokazano je da su uštede daleko veće, čak i u onim sistemima gde je neophodno najpre uložiti napore i finansijska sredstva koji bi omogućili primenu alternativa u praksi (*autori ove studije su pre svega sagledali one alternativne krivične sankcije koje se sprovode u zajednici*). Vid. S.X. Zhang, R.E.L. Roberts, V.J. Callanan /2006/: The cost benefits of providing community-based correctional services: An evaluation of a statewide parole program in California, *Journal of Criminal Justice*, No. 34, p. 348
- 8 S. Soković /2018/: Međunarodni standardi i alternativne krivične sankcije – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, p. 60. Na ovom mestu, nije zgoreg pomenuti da pojedini autori ukazuju da bi određene alternative trebalo primeniti i na neuračunljive, odnosno bitno smanjeno uračunljive učinioce, te lica koja su krivično delo izvršila usled zavisnosti od upotrebe opojnih droga ili alkohola, budući da nalazi iz sprovedenih istraživanja sugerišu da su neke alternativne krivične sankcije, koje se sprovode u zajednici, daleko efikasnije od zatvaranja. Vid. D. DeMatteo *et al.* /2013/: Community-based alternatives for justice-involved individuals with severe mental illness: Diversion, problem-solving courts, and reentry, *Journal of Criminal Justice*, No. 41, pp. 64–71.
- 9 *Lex specialis* koji reguliše ovu materiju donet je nekoliko godina kasnije, odnosno 2014. godine, usvajanjem Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, *Sl. glasnik RS*, br. 55/2014 i 87/2018 (*u nastavku*: ZIVSM). Do usvajanja ovog propisa, osnov za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera se nalazio u odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, koji se i danas primenjuje u ovoj materiji, pod uslovom da Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera nije drugačije propisano.
- 10 U Strategiji koja je doneta za period od 2010. do 2015. godine, ukazano je da je „u strukturi ukupno izrečenih kazni zatvora, i dalje izrazito zastupljena kazna zatvora u trajanju do šest meseci i kazna zatvora u trajanju preko šest meseci do dve godine, te da takva kaznena politika direktno utiče na preopterećenost smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija“. Prema: D. Ristić /2016/: Iskustva u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji – in: *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust* (I. Stevanović, A. Batrićević, eds.), Beograd, p. 350.

Iz navedenih razloga, istraživački tim Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, u saradnji sa Misijom OEBS, u toku 2017. godine je sproveo istraživanje na temu povrata u Republici Srbiji. Jedan od segmenata istraživanja, bila je i analiza povrata među licima prema kojima je u toku 2012. i 2013. godine izvršena kazna rada u javnom interesu, odnosno mera upozorenja uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, pri čemu se u istraživanju pošlo od hipoteze da stopa recidivizma opravdava širu primenu ovih alternativnih krivičnih sankcija u budućnosti.¹¹

1. OSVRT NA ZAKONODAVNI OKVIR

1.1. Rad u javnom interesu

Rad u javnom interesu se uobičajeno određuje kao neplaćeni rad u korist zajednice, koji se obavlja na osnovu sudske odluke i zamenjuje kaznu zatvora.¹² U skladu sa međunarodnim standardima, radna obaveza ne predstavlja kazneni element krivične sankcije, odnosno da bi ova kazna mogla biti izrečena učiniocu, neophodno je da se i on sam saglasi sa radom, pri čemu je osnovni cilj da se postigne uspešna resocijalizacija učinioca. Ova alternativa, pruža ciljane intervencije ka onoj grupi učinilaca za koje se može očekivati da će njenom primenom biti ostvarena svrha kažnjavanja.¹³ Sa druge strane, kazneni efekti se postižu uskraćivanjem dela slobodnog vremena osuđenom, koji za to vreme radi u korist društva.¹⁴ Pozitivna iskustva u primeni nekih alternativa kazni zatvora uticala su i na naše zakonodavstvo. Krivičnim zakonikom iz 2005. godine (*u nastavku: KZ*)¹⁵ u naše krivično zakonodavstvo, uvedena je i kazna rada u javnom interesu.¹⁶

Odredbom čl. 52 st. 1 KZ, propisano je da se rad u javnom interesu može izreći za krivična dela za koja je propisan zatvor do tri godine ili novčana kazna, definišući

-
- 11 Razlog za ovakvu postavku hipoteze, koja je afirmativnog karaktera prema široj primeni alternativnih krivičnih sankcija, leži i u činjenici da novija istraživanja pokazuju da nema statistički značajne razlike u stopi povrata između onih lica prema kojima je izvršena kazna zatvora i onih prema kojima je primenjena kazna rada u javnom interesu. Ali, postoji razlika u tome da određeni broj lica zatvaranjem bespotrebno isključujemo iz zajednice, što pored toga što stvara velike troškove za državu, dovodi i do potencijalno lošeg uticaja osuđeničke populacije na pojedinca prema kome bi opšta svrha krivičnih sankcija mogla biti ostvarena i primenom kazne rada u javnom interesu. U navedenom smislu, u svim situacijama u kojima je to moguće, trebalo bi primeniti blažu krivičnu sankciju, čime se na svojevrstan način poštuje i načelo *ultima ratio*. Vid. više: E.J. Wodahl, J.H. Boman IV, B.E. Garland /2015/: Responding to probation and parole violations: Are jail sanctions more effective than community-based graduated sanctions?, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 43 (3), pp. 242–250.
- 12 N. Mrvić-Petrović /2018/: Rad u javnom interesu (pojam, uslovi, mogućnosti izricanja, trajanje i posledice neizvršenja radne obaveze) – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, p. 152.
- 13 K. Heilbrun et al. /2012/: Community-based alternatives for justice-involved individuals with severe mental illness: Review of the relevant research, *Criminal Justice and Behavior*, 39, pp. 351–419.
- 14 N. Mrvić-Petrović: *op. cit.*, p. 153.
- 15 Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
- 16 Prema: D. Kolarić: *op. cit.*, p. 78.

ga kao svaki onaj društveno koristan rad kojim se ne vređa ljudsko dostojanstvo i koji se ne vrši u cilju sticanja dobiti (stav 2). Dalje, zakonodavac propisuje da ova kazna ne može trajati kraće od šezdeset, niti duže od tristašezdeset časova, pri čemu traje šezdeset časova u toku jednog meseca, a isti mora biti obavljen za vreme koje ne može biti kraće od mesec dana, niti duže od šest meseci (čl. 52 st. 3 KZ). Polazeći od važećih međunarodnih standarda, odnosno potpisanih konvencija i ugovora, Krivičnim zakonikom je propisano da se rad u javnom interesu ne može izreći bez pristanka učinioca, a prilikom izricanja ove kazne sud će imajući u vidu svrhu kažnjavanja, uzeti u obzir vrstu učinjenog krivičnog dela, ličnost učinioca, kao i njegovu spremnost da obavlja rad u javnom interesu (čl. 52 st. 4 KZ). Ukoliko osuđeni ne obavi deo ili sve časove izrečene kazne rada u javnom interesu, sud će ovu kaznu zameniti kaznom zatvora tako što će za svakih započelih osam časova rada u javnom interesu odrediti jedan dan zatvora (čl. 52 st. 5). Ipak, slično institutu uslovnog otpusta, ali u ovom slučaju bez mogućnosti opoziva, zakonodavac predviđa i svojevrsnu nagradu za osuđeno lice koje uredno ispunjava sve svoje obaveze vezane za rad u javnom interesu, kome sud može dužinu izrečenog rada u javnom interesu umanjiti za jednu četvrtinu.

Na ovom mestu, važno je naglasiti i postojanje mogućnosti da se neplaćena novčana kazna može, umesto kaznom zatvora, zameniti kaznom rada u javnom interesu tako što će se za svakih započelih hiljadu dinara novčane kazne odrediti osam časova rada u javnom interesu, s tim da rad u javnom interesu ne može biti duži od tristašezdeset časova (čl. 51 st 4 KZ). Ovakvu mogućnost sudovi bi trebalo da koriste, budući da je načelno prihvatljivije da osuđeni koji ne plati novčanu kaznu, umesto toga obavi rad u javnom interesu, pre nego da mu se neplaćena novčana kazna pretvori u zatvor.

Izvršenje kazne rada u javnom interesu, u skladu sa odredbama ZIVSM je povereno organizacionoj jedinici nadležnoj za alternativne sankcije (*u nastavku*: Poverenička služba) koja deluje u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. U okviru Povereničke službe, u skladu sa odredbom čl. 3 st. 2 ZIVSM, obrazuju se povereničke kancelarije za područje teritorijalne nadležnosti jednog ili više sudova (*u nastavku*: Poverenička kancelarija). Odredbom čl. 38 ZIVSM, propisano je da je sud koji je odlučivao u prvom stepenu dužan da izvršnu odluku, s podacima o ličnosti osuđenog lica pribavljenim tokom krivičnog postupka, dostavi Povereničkoj kancelariji u roku od tri dana od dana kada je odluka postala izvršna. Za razliku od navedenog roka, koji je instruktivnog karaktera, budući da ne postoji bilo kakva posledica za slučaj da sud u roku od tri dana od dana kada je odluka postala izvršna istu ne dostavi Povereničkoj kancelariji, ZIVSM ne predviđa rok u kome je neophodno da dođe do zaključenja ugovora o izvršenju kazne rada u javnom interesu.¹⁷

17 Nepoznanica je koji su razlozi zbog kojih zakonodavac nije jasno definisao rok u kome je osuđeni dužan da otpočne rad u korist zajednici. Jedan od razloga, svakako bi mogao biti i nedostatak radnih mesta na kojima bi osuđena lica mogla da obave društveno koristan rad. Ukoliko se u obzir uzme važnost da se izrečene sankcije blagovremeno izvršavaju, jer svako produženo trajanje intervala od izvršenog krivičnog dela, do izvršenja krivične sankcije, bitno utiču na delotvornost sankcije i mogućnost da ona stvarno ispunji svrhu kažnjavanja, pitanje rokova se svakako aktualizuje. Ovde treba imati u vidu i probleme koji se pored potencijalno nedovoljnog broja odgovarajućih mesta za rad, ogledaju i u nedovoljnom broju zaposlenih u okviru Povereničke službe, naspram broja lica prema kojima je izrečena bilo koja od zakonom predviđenih krivičnih

Ipak, u pogledu zaključenja ugovora o izvršenju kazne rada u javnom interesu, zakonodavac u čl. 39 st. 1 ZIVSM polazi od toga da ovaj oblik rada ne sme ugrožavati zdravlje i bezbednost osuđenog, te da se obavlja kod pravnog lica koje se bavi poslovima od javnog interesa, a naročito humanitarnim, zdravstvenim, ekološkim ili komunalnim delatnostima, što je u skladu sa međunarodnim standardima. Takođe, Uprava zaključuje ugovor o saradnji sa pravnim licem o obavljanju rada u javnom interesu kojim se određuju međusobni odnosi Uprave, poslodavca i osuđenih u vezi sa obavljanjem rada u javnom interesu (čl. 39 st. 2 ZIVSM) pri čemu izbor poslodavca, vrstu posla i program rada određuje Poverenik (čl. 39 st. 5 ZIVSM). Odluku o upućivanju osuđenog na rad u javnom interesu kod određenog poslodavca donosi Rukovodilac Povereničke službe, odnosno lice koje on ovlasti, a sama odluka se dostavlja osuđenom i poslodavcu (čl. 39 st. 4 ZIVSM). Uprava osigurava osuđene za slučaj povrede na radu (čl. 39 st. 6 ZIVSM) što takođe predstavlja jedan od međunarodnih standarda čiju bi implementaciju u naše zakonodavstvo trebalo pohvaliti.

Odredbom čl. 40 ZIVSM, regulisano je praćenje izvršenja ove sankcije, te obaveza Poverenika da o početku i završetku izvršenja kazne rada u javnom interesu obavesti sud i Povereničku službu, pri čemu je njegova obaveza da navedene državne organe izveštava i o okolnostima koje bitno utiču na realizaciju programa.

Osuđeni je dužan da obavi rad u predviđenom roku i na način koji je određen programom postupanja. Ako je osuđeni opravdano sprečen da ispuni programom predviđene obaveze, dužan je da o tome obavesti Poverenika i poslodavca najkasnije u roku od 24 časa, od nastanka razloga sprečenosti. Ujedno, osuđeni ima pravo da kontaktira Poverenika na dogovoreni način (čl. 41 ZIVSM).

Mogućnost koja je predviđena odredbom čl. 52 st. 6 KZ, a koja se tiče umanjene kazne za jednu četvrtinu, predviđena je i odredbom čl. 42 ZIVSM na identičan način, pri čemu je jedina razlika u tome što je ovim propisom mogućnost podnošenja predloga data Povereniku.

Neispunjenje radne obaveze, ne povlači automatski primenu odredbe čl. 52 st. 5 KZ, odnosno ukoliko Poverenik na osnovu obaveštenja predstavnika poslodavca ustanovi da osuđeni tokom sprovođenja programa grubo zanemaruje svoje radne obaveze, obavice razgovor sa osuđenim, dati mu potrebne savete i upozoriti ga na posledice takvog njegovog postupanja. Ako osuđeni i posle upozorenja nastavi da grubo zanemaruje svoje radne obaveze, Poverenik će o tome izvestiti sud i Povereničku službu, uz navođenje činjenica, okolnosti i razloga (čl. 43 ZIVSM).

1.2. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja meru upozorenja (*admonitivna sankcija*) čija je svrha ostvarivanje principa da je kazna, a naročito kazna lišenja slobode, krajnje sredstvo (*ultima ratio*) odnosno da ne treba primenjivati strože sankcije sve dok se opšta svrha krivičnih sankcija može postići blažom vr-

sankcija. O ovom problemu, vid. više u: D. Garić, A. Stepanović /2018/: Alternativne krivične sankcije (stanje u Srbiji i mere unapređenja praktične primene) – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 237–238.

stom sankcije.¹⁸ Za razliku od kazne kao retributivno-preventivne sankcije, ona je preventivna sankcija, kod koje je retributivni elemenat potisnut i stavljen u poziciju pretnje kaznom.¹⁹

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, regulisana je odredbama čl. 71–76 KZ, pri čemu nije utvrđena njena posebna svrha, što znači da je svrha ista bez obzira na to da li je reč o običnoj uslovnoj osudi ili onoj sa zaštitnim nadzorom – cilj je da se bez primene kazne izvrši uticaj na učinioca da ne vrši krivična dela. Kad izrekne uslovnu osudu, sud može odrediti da se učinilac stavi pod zaštitni nadzor, ako se, s obzirom na njegovu ličnost, raniji život, držanje posle izvršenog krivičnog dela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela i okolnosti izvršenja dela, može očekivati da će se zaštitnim nadzorom potpunije ostvariti svrha uslovne osude (čl. 72 st. 1 KZ), pri čemu sadržina zaštitnog nadzora može obuhvatiti jednu ili više obaveza propisanih odredbom čl. 73 KZ i to:

1. javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi;
2. osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje;
3. prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca;
4. ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja dece i drugih porodičnih obaveza;
5. uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela;
6. blagovremeno obaveštavanje o promeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta;
7. uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pića;
8. lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
9. posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
10. otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog dela.

Pri izboru neke od pobrojanih obaveza, te određivanja njihovog trajanja, sud će naročito uzeti u obzir godine života učinioca, njegovo zdravstveno stanje, sklonosti i navike, pobude iz kojih je izvršio krivično delo, držanje posle izvršenog krivičnog dela, raniji život, lične i porodične prilike, uslove za ispunjenje naloženih obaveza, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca, a od značaja su za izbor mera zaštitnog nadzora i njihovo trajanje.

Vreme trajanja mera zaštitnog nadzora određuje se u okviru roka proveravanja utvrđenog u uslovnoj osudi, pri čemu isti prestaje opozivanjem uslovne osude. U toku trajanja zaštitnog nadzora sud može, s obzirom na ostvarene rezultate, poje-

18 Z. Stojanović /2012/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, p. 284.

19 V. Kambovski /2018/: Alternativne mere u makedonskom krivičnom pravu i problemi njihove primene – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u prameni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, p. 135.

dine obaveze ukinuti ili zameniti drugim. Ako u toku trajanja zaštitnog nadzora sud utvrdi da je ispunjena svrha ove mere, može zaštitni nadzor ukinuti pre isteka određenog vremena (čl. 75 st. 1–4 KZ). Ukoliko osuđeni kome je izrečen zaštitni nadzor ne ispunjava obaveze koje mu je sud odredio, sud ga može opomenuti ili može ranije obaveze zameniti drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena proveravanja ili opozvati uslovnu osudu (čl. 76 KZ).

Izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, sprovodi se u skladu sa odredbama čl. 34–37 ZIVSM. Obaveze Poverenika, uglavnom su postavljene na identičan način kao i u slučaju kazne rada u javnom interesu. Bitna razlika u postupanju Poverenika, ogleda se u rokovima postupanja. Poverenik je dužan da *odmah, po prijemu odluke suda*, preduzme potrebne radnje za njeno izvršenje i da po potrebi uspostavi saradnju sa porodicom osuđenog, policijom, ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite, poslodavcem i drugim ustanovama, organizacijama i udruženjima (čl. 35 st. 1 ZIVSM). Program izvršenja zaštitnog nadzora, Poverenik je dužan da izradi *u roku od 15 dana od dana prijema odluke suda* kojom je izrečena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom (čl. 35 st. 2 ZIVSM). Takođe, za razliku od kazne rada u javnom interesu, gde osuđeno lice suštinski nema pravo da uloži prigovor ili neko drugo pravno sredstvo, a koje se tiče izbora poslodavca, vrste posla i programa rada, kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, osuđeno lice ima pravo da nadležnom sudu podnese prigovor na program izvršenja zaštitnog nadzora i to *u roku od tri dana, od dana upoznavanja sa programom* (čl. 35 st. 5 ZIVSM). Predviđen je i poseban rok koji se odnosi na situaciju kada izvršenje zaštitnog nadzora ne otpočne u roku od 30 dana posle prijema izvršne odluke ili osuđeni ne prihvati izvršenje zaštitnog nadzora, u kojim slučajevima je Poverenik dužan da *odmah obavesti sud koji je odredio zaštitni nadzor* (čl. 36 st. 2 ZIVSM).

2. ALTERNATIVNE KRIVIČNE SANKCIJE I POVRAT U REPUBLICI SRBIJI (rezultati istraživanja)

2.1. Metodološke napomene

Istraživanje alternativnih krivičnih sankcija, odnosno kazne rada u javnom interesu i mere upozorenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, i povrata u Republici Srbiji, predstavlja deo istraživanja koje je u toku 2017. godine obavio istraživački tim Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, uz podršku Misije OEBS u Srbiji.²⁰ Osnovni cilj istraživanja je bio da se sagledaju isključivo navedene dve alternativne krivične sankcije, budući da je u praksi uočeno da ih sudovi izriču u znatno manjem broju u odnosu na neke druge alternative, poput kazne zatvora koja

20 Istraživanjem su obuhvaćene i sledeće celine: (1) Uticaj stručnog osposobljavanja na povrat u Republici Srbiji; (2) SZB – mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara i povrat i (3) Vaspitna mera upućivanja u vaspitno-popravni dom i povrat. Osnovni nalazi istraživanja, prilagođeni struči, publikovani su u: I. Stevanović *et al.* /2018/: *Ekspertska istraživanje i analiza povrata u Republici Srbiji*, Beograd.

se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor), a koju naš zakonodavac i ne predviđa kao posebnu alternativnu krivičnu sankciju već je reguliše kao alternativni način izvršenja kazne zatvora.²¹

Navedeno su potvrdili i rezultati istraživanja koje je 2017. godine sproveo istraživaški tim Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu,²² kao i podaci Republičkog zavoda za statistiku.²³ Inače, opravdanost šireg izricanja rada u javnom interesu i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, u istraživanju je sagledana u kontekstu stope povrata, nakon izvršenja kazne, odnosno mere upozorenja.

2.1.1. Uzorak

Uzorkom je obuhvaćeno 502 ispitanika (91,4% muškaraca i 8,6% žena) osuđenih na izdržavanje alternativnih krivičnih sankcija – njih 452 (90%) je bilo osuđeno na kaznu rada u javnom interesu, a 50 (10%) je dobilo uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Kada je reč o polu, važno je pomenuti da su osuđenice uglavnom izdržavale kaznu rada u javnom interesu (njih 90,7%), dok ih je samo 9.3% bilo osuđeno na uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom.

Najveći deo ispitanika je upućen na izdržavanje alternativne sankcije u toku 2013. godine – njih 478, odnosno 95,2%. Ovde je važno napomenuti da je primarni cilj bio da se sagledaju ispitanici koji su na izdržavanje upućeni u toku 2013. godine. Međutim, usled činjenice da je u toku 2013. godine samo 26 lica bilo upućeno na izvršenje uslovne osude za zaštitnim nadzorom, u pogledu ove mere upozorenja istraživanje je prošireno i na 2012. godinu, čime je uzorak povećan za 24 ispitanika, odnosno samo 4,8% lica iz ukupnog uzorka je na izvršenje alternativne sankcije upućeno u 2012. godini. Prosečan ispitanik je rođen 1976. godine, pri čemu se raspon uzrasta kreće od 1939. do 1994. godišta.

2.1.2. Instrument i varijable

Podaci u ovom istraživanju prikupljeni su iz dokumentacije – matičnih knjiga koje se vode u okviru Kancelarije za alternativne sankcije u Beogradu. U okviru ove Kancelarije, vode se podaci o svim alternativnim sankcijama za teritoriju Republike

- 21 S. Ćopić /2018/: Alternativne krivične sankcije i mere za punoletne učinioce krivičnih dela u Srbiji – in: *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite – evropski standardi i stanje u Srbiji* (S. Bejatović, ed.), Beograd, pp. 225–226; N. Mrvić-Petrović /2015/: Delotvornost elektronskog nadzora kao sastavnog dela alternativne krivične sankcije ili mere, *Nauka, bezbednost, policija – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, No. 2, p. 98.
- 22 S. Bejatović et al. /2018/: *Kaznena politika u Srbiji (zakon i praksa)*, Beograd, pp. 166–170.
- 23 Vid. Republički zavod za statistiku /2013/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. Prijave optuženja i osude, Bilten 576*. Beograd; Republički zavod za statistiku /2014/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2013. Prijave optuženja i osude, Bilten 588*. Beograd; Republički zavod za statistiku /2015/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2014. Prijave optuženja i osude, Bilten 603*. Beograd; Republički zavod za statistiku /2016/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2015. Prijave, optuženja i osude, Bilten 617*. Beograd; Republički zavod za statistiku /2017/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2016. Prijave, optuženja i osude, Bilten 629*. Beograd.

Srbije, pri čemu se po okončanju izvršenja sankcije, celokupan spis dostavlja i čuva u arhivi Ministarstva pravde.²⁴

Provera podataka o povratu ispitanika izvršena je u okviru Ministarstva pravde – Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, sa presekom na dan 20.11.2017. godine.

Kada su u pitanju *podaci o krivičnim delima*, registrovane su sledeće varijable:

Krivično delo. Originalna varijabla ima 28 kategorija koje predstavljaju egzaktni tip dela zbog kojeg je ispitanik izdržavao poslednju krivičnu sankciju.

Broj dela. Egzaktni podatak o tome koliko je dela ukupno ispitanik izvršio, zbog kojih je osuđen datom alternativnom sankcijom.

Tip dela. Da bi se koristila u predikciji povrata, varijabla „krivično delo“ je binarizovana, kao kriterijum je korišćeno prisustvo (kodirani sa 1) odnosno odsustvo nasilja (kodirani sa 0) pri vršenju krivičnih dela.

Mnogostrukost. Varijabla koja pokazuje da li je ispitanik ranije osuđivan samo za jedan tip dela (kodirano sa 0) ili je imao osude za različit tip dela (kodirano sa 1).

Kada su u pitanju *podaci o sankciji* na koju su ispitanici osuđeni, prikupljene su informacije o sledećim varijablama:

Vrsta sankcije. Binarna varijabla kojom se definiše vrsta krivične sankcije: uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom (kodirano sa 0) i rad u javnom interesu (kodirano sa 1).

Godina sankcije. Egzaktni podatak o godini u kojoj je sankcija realizovana.

Dužina sankcije. Varijabla koja predstavlja egzaktni podatak o trajanju izrečene sankcije. Budući da informacije o trajanju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom nije bilo moguće dobiti iz matičnih knjiga, ova varijabla se odnosi na trajanje kazne rada u javnom interesu, i iskazana je u broju sati (maksimalan broj sati je 360).

Ishod sankcije. Ova kategorička varijabla obuhvata 8 kategorija: uspešan, neodazivanje (*osuđeno lice se nije javilo na izvršenje alternativne sankcije*), vanredni izveštaj (*osuđeno lice se javilo na izvršenje alternativne sankcije, ali je u toku izvršenja bez opravdanog razloga prekinuto izvršenje*), isteklo (*napomena, kojom su Poverinici označavali situaciju u kojoj je nastupila zastarelost, što se najčešće dešavalo u onim mestima u kojima nisu bile formirane povereničke kancelarije*), preminuo, neuspešno, zatvor (*alternativa je zamenjena kaznom zatvora*) i isplatio (*situacija u kojoj je prvobitna sankcija zamenjena novčanom kaznom*). Radi uključivanja ove varijable u multivarijantnu analizu, ona je binarizovana u dve kategorije, **uspešan** (kodirano sa 1) i **neuspešan** (obuhvata sve sem prve gore navedene kategorije, kodirano sa 0).

24 Iz navedenog razloga, istraživanje nije moglo biti prošireno i na kvalitativnu analizu podataka, u smislu sagledavanja samih predmeta, u kojima se čuvaju sudske odluke, te plana postupanja sa licem prema kome se izvršava alternativna krivična sankcija i sl.

Što se tiče *kriminalnog recidiva*, prikupljeni su podaci o sledećim varijablama:

Recidiv. Binarna varijabla, sa 1 su kodirani ispitanici koji su recidivirali, a sa 0 ispitanici koji nisu recidivirali.

Godina nove presude. Ukazuje na godinu kada je doneta nova presuda.

Novo krivično delo. Originalna varijabla ima 14 kategorija koje predstavljaju egzaktan tip dela zbog kojeg se ispitanici ponovo nalaze u sistemu izvršenja (novoučinjeno krivično delo).

Tip novog krivičnog dela. I u ovom slučaju, varijabla „vrsta novog krivičnog dela“ je binarizovana, kako bi se registrovalo prisustvo (kodirani sa 1) odnosno odsustvo nasilja (kodirani sa 0) pri činjenju dela.

Tip nove sankcije. Binarna varijabla koja ukazuje da li je nova izrečena sankcija kazna zatvora (kodirano sa 0) ili je reč o alternativnoj sankciji (kodirano sa 1).

Dužina nove sankcije. Varijabla koja predstavlja egzaktan podatak o trajanju nove izrečene sankcije u mesecima.

2.2. Rezultati istraživanja

2.2.1. Podaci o krivičnom delu, tipu, mnogostrukosti dela i dužini krivične sankcije

Podaci o krivičnom delu – Ispitanici prema kojima je primenjena neka od dve sagledane alternativne sankcije, najčešće su osuđeni za krivično delo iz čl. 203 KZ – krađa, u 28,1% slučajeva (141 lice), potom za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ – 68 ispitanika (13,5%), laka telesna povreda iz čl. 122 KZ – 42 lica (8,4%), nasilje u porodici iz čl. 194 KZ – 31 lica (6,2%), kao i za krivično delo iz čl. 289 KZ – ugrožavanje javnog saobraćaja, zbog koga je osuđeno 28 lica (5,6%).

Pored navedenih krivičnih dela, u strukturi dela nalaze se i sledeća krivična dela: 5,4% (27 ispitanika) – skidanje i povreda službenog pečata i znaka iz čl. 327 KZ, sa po 3,4% (po 17 ispitanika) – sitna krađa, utaja i prevara iz čl. 210 KZ i šumska krađa iz čl. 275 KZ, 2,8% (14 ispitanika) – ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi iz čl. 124 KZ, 2,2% (11 ispitanika) – nasilničko ponašanje iz čl. 344 KZ, sa po 2% (po 10 ispitanika) – učestvovanje u tuči iz čl. 123 KZ i ugrožavanje sigurnosti iz čl. 138 KZ, 1,6% (8 ispitanika) – prikrivanje iz čl. 221 KZ, sa po 1,4% (po 7 ispitanika) – prevara iz čl. 208 KZ i samovlašće iz čl. 330 KZ i sa po 1% (po 5 ispitanika) – neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila iz čl. 213 KZ i Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti iz čl. 323 KZ.²⁵

Tip dela – kada je reč o različitim tipovima dela – oko 73% su dela bez elemenata nasilja, a oko 27% sadrže elemente nasilja.

Mnogostrukost dela – Od ukupnog broja ispitanika, najveći broj njih – 491 (97,8%) osuđeno je zbog jednog izvršenog krivičnog dela, dok je svega 11 lica (2,2%) osuđeno zbog izvršenja dva različita krivična dela.

25 Učešće ostalih krivičnih dela u ukupnoj strukturi je neznatno, odnosno ispod 1%. Detaljnije vid. u: I. Stevanović *et al.*: *op. cit.*, 25.

Podaci o dužini krivične sankcije – Kada je u pitanju dužina izdržavane krivične sankcije, u slučaju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, iz matičnih knjiga nije bilo moguće dobiti podatak o trajanju zaštitnog nadzora. U slučaju kazne rada u javnom interesu, podatak o broju časova je bio dostupan i on u proseku iznosi 195,75 časova (SD=93.09) sa veoma velikim rasponom od 20²⁶ do 360 časova. (*ranije je objašnjeno da minimum broj časova rada u javnom interesu ne može biti kraći od 60 časova; u situacijama gde je naveden manji broj časova, reč je o tome da je sud iskoristio zakonom predviđenu mogućnost i neplaćenu novčanu kaznu zamenio odgovarajućim brojem časova rada u javnom interesu, po modelu – za svakih započetih 1.000 dinara, sud će odrediti osam časova rada*).

2.2.2. Ishod alternativne sankcije

Prilikom prikupljanja podataka, uočeno je da je u odnosu na nemali broj ispitanika postojao svojevrsan neuspeh u toku izvršenja alternativne krivične sankcije (*za detaljnije objašnjenje o vrstama ishoda primene alternativne sankcije, vid. 2.1.2. – Instrument i varijable*).

Istraživanje je pokazalo da su alternativne sankcije u 68,9% slučajeva uspešno realizovane, dok se u čak 31,1% slučajeva ishod može smatrati neuspešnim. Najčešći razlozi neuspeha su sledeći: neodazivanje (15,3%), vanredni izveštaj (7,8%), isteklo – zastarelost (3,7%), zamena kaznom zatvora (2,7%), smrt osuđenog lica (0,9%), neuspeh (0,7%). Ukoliko iz se iz „neuspeha“ isključi smrt kao objektivna i nepredvidiva okolnost, i dalje ostaje veliki broj onih (nešto manje od trećine ukupnog broja ispitanika) kod kojih ne postoji uspeh u primeni alternativne krivične sankcije.

2.2.3. Povrat – deskriptivna statistika

Povrat je registrovan kod 12% ispitanika, odnosno od ukupnog broja ispitanika, njih 59 je recidiviralo, pri čemu je najveći broj presuda donet 2014. i 2015. godine, i to po 26%.

Vrsta nove krivične sankcije, od ukupnog broja lica koja su recidivirala, njih 96,1% je osuđeno na bezuslovnu kaznu zatvora, dok se u 3,9% slučajeva sud opredelio za primenu neke od zakonom predviđenih alternativnih (*vanzavodskih*) sankcija. *Prosečna dužina novoizrečene kazne je 32 meseca* (nešto manje od 3 godine), ali je raspon veliki, od 1 do čak 128 meseci (nešto više od 10 godina).

Podaci o novom krivičnom delu – Posmatrano po krivičnim delima, najveći broj lica – njih 13 (21,7%) ponovo se nalazi u sistemu izvršenja zbog izvršenog krivičnog dela iz čl. 204 KZ – teška krađa, potom zbog krivičnog dela krađe iz čl. 203 KZ – 20 ispitanika (20%), krivičnog dela razbojništva iz čl. 206 KZ – 11 lica (18,13%), krivičnog dela iz čl. 246a KZ – neovlašćeno držanje opojnih droga i krivičnog dela iz čl. 289 KZ – ugrožavanje javnog saobraćaja, koja dela je izvršilo po 6 ispitanika (po 10%).²⁷ Ukoliko se kao kriterijum grupisanja krivičnih dela uzme prisustvo, odno-

26 U situacijama gde je broj časova rada u javnom interesu ispod 60 časova, uglavnom je reč o tome da je sud iskoristio zakonom predviđenu mogućnost i neplaćenu novčanu kaznu zamenio odgovarajućim brojem časova rada u javnom interesu, po modelu koji predviđaju odredbe KZ.

27 Učešće ostalih krivičnih dela u ukupnoj strukturi je neznatno, odnosno ispod 1%. Detaljnije vid. u: I. Stevanović *et al.*: *op. cit.*, 26.

sno odsustvo nasilja, primetno je da gro novoučinjenih krivičnih dela čine ona *bez elemenata nasilja* – 70,5%.

2.2.4. Predikcija kriminalnog povrata

Primenom *multivarijantne analize* (model u kome su svi prediktori – *faktori predviđanja*, uključeni zajedno i njihovo međusobno kovariranje se kontroliše u analizi) izračunata je generalna povezanost svih potencijalnih prediktora povrata i samog povrata. Ova analiza je dodatno važna jer ne samo da omogućava ispravnije predviđanje povrata, već dozvoljava mogućnost da i prediktori koji nisu bili značajni kada se posmatra odnos samo dve varijable između sebe (poput grupe i recidiva) mogu postati značajni usled supresorskih efekata.

Vrsta alternativne sankcije i povrat – U ovom uzorku, 25,5% onih koji su pod uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom, kao i 11% onih kojima je izrečena kazna rada u javnom interesu su recidivirali (Tabela 1). Ovaj efekat je *statistički značajan* ($C_{cf}=.13$; $p=.004$), ali mu treba prići s oprezom budući da je relativno mali broj ispitanika koji su recidivirali.

Podaci prikazani u Tabeli 1, jasno ukazuju na činjenicu da je, makar u posmatranom periodu, daleko bolji efekat imala primena kazne rada u javnom interesu, u odnosu na primenu mere upozorenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kada je reč o uticaju krivične sankcije na individualnom planu, odnosno kao odvrćajući mehanizam od ponovnog vršenja krivičnog dela. Naravno, kao što je već navedeno, ovakvom podatku treba pristupiti sa velikim oprezom. I pored toga, smatramo da ne bi trebalo da se odustane od primene ove mere upozorenja, štaviše – trebalo bi afirmisati njenu primenu, ali tek pošto se objektivno stvore uslovi za njenu adekvatnu primenu u praksi.

Tabela 1. Vrsta alternativne sankcije i povrat

			Recidiv_bin		Total
			Ne	Da	
Vrsta sankcije	Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	Count %	35	12	47
		within Vrsta_sankcije	74,5%	25,5%	100,0%
	Rad u javnom interesu	Count %	382	47	429
		within Vrsta_sankcije	89,0%	11,0%	100,0%
Total	Count %	417	59	476	
	within Vrsta_sankcije	87,6%	12,4%	100,0%	

Tip dela i povrat – *Ne postoji povezanost* tipa dela i povrata, odnosno nema razlike između učinilaca krivičnih dela sa i bez elemenata nasilja, kada je u pitanju recidivizam ($C_{cf}=.06$; $p=.166$) što je prikazano u Tabeli 2.

Tabela 2. Tip dela i povrat

			Recidiv_bin		Total
			Ne	Da	
Tip_dela	Bez elemenata nasilja	Count	304	48	352
		% within Tip_dela	86,4%	13,6%	100,0%
	Sa elementima nasilja	Count	113	11	124
		% within Tip_dela	91,1%	8,9%	100,0%
Total	Count		417	59	476
	% within Tip_dela		87,6%	12,4%	100,0%

Ishod alternativne sankcije i povrat – Oko 64% ispitanika čiji ishod primene alternativne sankcije nije bio uspešan i oko 36% onih čiji je ishod sankcije uspešan su recidivirali (Tabela 3) – dakle, oni čija alternativna sankcija nije u praksi ishodila uspehom, *statistički značajno češće recidiviraju* ($C_{cf}=19$; $p=.000$).

Tabela 3. Ishod alternativne sankcije i povrat

			Recidiv_bin		Total
			Ne	Da	
Ishod_sankcije	Neuspešan	Count	150	38	188
		% within Ishod_sankcije_bin	79,8%	20,2%	100,0%
	Uspešan	Count	267	21	288
		% within Ishod_sankcije_bin	92,7%	7,3%	100,0%
Total	Count		417	59	476
	% within Ishod_sankcije_bin		87,6%	12,4%	100,0%

Multivarijacioni model predikcije povrata – Da bi smo napravili model predikcije recidiva u kom učestvuju svi potencijalni prediktori, korišćena je binarna logistička regresija. U njoj se kontrolišu međusobne korelacije samih prediktora tako da se izbegava redundantnost u predviđanju. Rezultati su pokazali da je podešnost modela dobra ($\chi^2=3.699$; $p=.883$) a sama regresija je bila statistički značajna ($\chi^2=32.948$; $p=.000$) iako je pomoću upotrebljenog skupa prediktora objašnjen relativno mali procenat recidiva (15%).

U ovako postavljenom modelu, samo su dva prediktora ostala statistički značajna: **dužina sankcije** i **ishod sankcije** – osuđenici koji su bili osuđeni na dužu sankciju, i oni čiji je ishod sankcije bio neuspešan će imati veću šansu da recidiviraju (Tabela 4).

Tabela 4. Multivarijacioni model predikcije recidiva

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step	Pol	-19,072	6572,212	,000	1	,998	,000
1a	Godina rođenja	,007	,014	,227	1	,634	1,007
	Broj dela	-19,698	12625,612	,000	1	,999	,000
	Tip dela	-,634	,424	2,242	1	,134	,530
	Dužina sankcije	,005	,002	8,943	1	,003	1,005
	Ishod sankcije	-1,040	,328	10,034	1	,002	,353
	Constant	23,503	14233,786	,000	1	,999	16108045855,180

ZAKLJUČAK

Alternativne krivične sankcije su se u modernim krivičnopravnim sistemima pokazale kao daleko bolji način reagovanja društva na lakše oblike kriminaliteta, u odnosu na kaznu zatvora. Iako bi se moglo zauzeti stanovište da kazna rada u javnom interesu predstavlja jedinu pravu alternativu kazni zatvora, pored njene primene u praksi, trebalo bi afirmisati i primenu ostalih krivičnih sankcija nezavodskog karaktera.

Istraživanje koje je obuhvatilo više segmenata, pokazalo je da je najmanji povrat upravo bio kod lica kojima je izrečena kazna rada u javnom interesu – 11%. Ako se uzme u obzir da je od izvršenja alternative do provere povrata prošlo od tri do pet godina, što se u kriminološkim studijama obično smatra dovoljnim protekom vremena za recidiv, relativno mali broj lica koji je ponovo izvršio krivično delo, mogu ohrabriti sudove da u budućnosti češće izriču kaznu rada u javnom interesu.

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom u posmatranom periodu nije imala dobar efekat na osuđeno lice, kao što je to slučaj sa kaznom rada u javnom interesu, budući da je 25,5% ispitanika recidiviralo. Sa druge strane, ovakav podatak nije u toj meri alarmantan, da bi se razmišljalo o eventualnom ukidanju, odnosno menjanju odredbi koji regulišu ovu meru upozorenja. Mali broj lica koji se upućuje na izvršenje pomenute mere upozorenja, svakako ne dozvoljava da se zauzimaju eksplicitni stavovi po pitanju njene dalje primene u praksi. Šta više, smatramo da ne bi trebalo da se odustane od njene primene, ali da bi trebalo raditi na tome da se objektivno stvore uslovi za njenu adekvatnu primenu. Sadržina nadzora, koja je odredbama KZ široko postavljena, daje mogućnost kako sudu da odredi adekvatnu obavezu za osuđeno lice, tako i Povereniku da sačini kvalitetan program izvršenja zaštitnog nadzora.

Ukoliko se posmatra struktura krivičnih dela, alternativne krivične sankcije su mahom izricane za lakša krivična dela, odnosno za krivična dela bez elemenata nasilja, što je i bilo očekivano. Ipak, ne treba zanemariti podatak da se u strukturi najčešće izvršenih krivičnih dela nalazi i jedno krivično delo sa elementima na-

silja, odnosno krivično delo iz čl. 194 KZ – nasilje u porodici, sa procentualnim učešćem od 6,2%.

Multivarijantnom analizom je pokazano da su se kao značajni faktori predviđanja povrata izdvojili jedino *dužina sankcije* i *ishod sankcije*, odnosno osuđenici koji su bili osuđeni na dužu sankciju i oni čiji je ishod alternativne krivične sankcije bio neuspešan, imaće veću šansu da recidiviraju. Ovakav podatak, upravo govori u prilog tome da je neophodno da alternativna sankcija bude dobro prihvaćena od strane samog osuđenog lica, ali i da postoji dobro utvrđen sistem kontrole takvih osuđenih lica, što se kod kazne rada u javnom interesu pre svega ogleda u odgovarajućem broju adekvatnih radnih mesta na kojima bi osuđenici mogli da izvršavaju ovu vrstu krivične sankcije. Pored odgovarajućih poslova, neophodno je da postoji i adekvatan broj osposobljenih lica (poverenika) koji treba da pruže pomoć i podršku osuđenim licima u toku izvršenja neke od zakonom predviđenih alternativnih sankcija. Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera iz 2014. godine, svakako predstavlja značajnu prekretnicu u tom pogledu, pri čemu se poslednje izmene ovog propisa iz 2018. godine, nisu ticale izvršenja kazne rada u javnom interesu i mere upozorenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Ipak, ne treba zanemariti kadrovske i druge probleme, na koje se i danas ukazuje u praksi.

LITERATURA

- Bejatović S. *et al.* /2018/: *Kaznena politika u Srbiji (zakon i praksa)*, Beograd.
- Clemmer D /2009/: Prizonizacija – in: *Teorije u kriminologiji* (Đ. Ignjatović, ed.), Beograd, pp. 516–519.
- Ćopić S /2018/: Alternativne krivične sankcije i mere za punoletne učinioce krivičnih dela u Srbiji – in: *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite – evropski standardi i stanje u Srbiji* (S. Bejatović, ed.), Beograd, pp. 211–230.
- DeMatteo S. *et al.* /2013/: Community-based alternatives for justice-involved individuals with severe mental illness: Diversion, problem-solving courts, and reentry, *Journal of Criminal Justice*, No. 41, pp. 64–71.
- Ferguson R.A. /2014/: *Inferno: An Anatomy of American Punishment*, Cambridge.
- Garić D., Stepanović A. /2018/: Alternativne krivične sankcije (stanje u Srbiji i mere unapređenja praktične primene) – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 229–240.
- Heilbrun K. *et al.* /2012/: Community-based alternatives for justice-involved individuals with severe mental illness: Review of the relevant research, *Criminal Justice and Behavior*, 39, pp. 351–419.
- Ignjatović Đ. /2013/: Normativno uređenje izvršenja vanzavodskih krivičnih sankcija u Srbiji, *Crimen*, No. 2, pp. 144–175.
- Kambovski V. /2018/: Alternativne mere u makedonskom krivičnom pravu i problemi njihove primene – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 131–150.

- Kolarić D. /2018/: Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i druge alternativne krivične sankcije u Krivičnom zakoniku Srbije – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 73–94.
- Mrvić-Petrović N. /2015/: Delotvornost elektronskog nadzora kao sastavnog dela alternativne krivične sankcije ili mere, *Nauka, bezbednost, policija – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, No. 2, pp. 97–105.
- Mrvić-Petrović N. /2018/: Rad u javnom interesu (pojam, uslovi, mogućnosti izricanja, trajanje i posledice neizvršenja radne obaveze) – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 151–160.
- Ristić D. /2016/: Iskustva u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji – in: *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust* (I. Stevanović, A. Batrićević, eds.), Beograd, pp. 349–360.
- Soković S. /2018/: Međunarodni standardi i alternativne krivične sankcije – in: *Alternativne krivične sankcije – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja* (S. Bejatović, I. Jovanović, eds.), Beograd, pp. 59–72.
- Stevanović I. et al. /2018/: Ekspertska istraživanje i analiza povrata u Republici Srbiji, Beograd.
- Stojanović Z. /2012/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd.
- Stojanović Z. /2015/: *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd.
- Sykes G. /2009/: Muke zatvorenike – in: *Teorije u kriminologiji* (Đ. Ignjatović, ed.), Beograd, pp. 520–527.
- Zhang S.X., Roberts R.E.L., Callanan V.J. /2006/: The cost benefits of providing community-based correctional services: An evaluation of a statewide parole program in California, *Journal of Criminal Justice*, No. 34, pp. 341–350.
- Wodahl E.J., Boman IV J.H., Garland B.E. /2015/: Responding to probation and parole violations: Are jail sanctions more effective than community-based graduated sanctions?, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 43 (3), pp. 242–250.

BILTENI:

- Republički zavod za statistiku /2013/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. Prijave optuženja i osude, Bilten 576*, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2014/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2013. Prijave optuženja i osude, Bilten 588*, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2015/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2014. Prijave optuženja i osude, Bilten 603*, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2016/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2015. Prijave, optuženja i osude, Bilten 617*, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2017/: *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2016. Prijave, optuženja i osude, Bilten 629*, Beograd.

Ivana Stevanović, PhD

Institute of Criminological and Sociological Research

Nikola Vujičić, LL.M.

Institute of Criminological and Sociological Research

COMMUNITY SERVICE AND SUSPENDED SENTENCE
WITH PROTECTIVE SUPERVISION IN THE REPUBLIC
OF SERBIA VERSUS RECIDIVISM
(analysis of the success of the application
from the perspective of researchers)

SUMMARY

Alternative criminal sanctions in modern criminal justice systems have proven to be a far better way of reacting society to easier forms of crime compared to prison sentences. In this paper, the authors analyzed two alternative criminal sanctions: community service and suspended sentence with protective supervision, in the context of the analysis of recidivism in the Republic of Serbia. The survey was conducted on a sample of 502 respondents which are during 2012 and 2013 served one of these two alternative criminal sanctions. Of the total number of respondents, 12% again committed a criminal offense (recidivism). Multivariate analysis showed that the only length of sanction and the outcome of the sanction were highlighted as significant predictors of recidivism. The convicted persons who were sentenced to a longer term sanction and those whose outcome of the alternative criminal sanction was unsuccessful will have a greater chance of recidivism. The results showed that the suitability of this model was good ($\chi^2 = 3.699$; $p = .883$) and regression was statistically significant ($\chi^2 = 32.948$; $p = .000$), although a relatively small percentage of recidivism (15%) was explained. Also, if these two sanctions are observed separately, a better effect in practice had a community service (11% of respondents recidivated) in comparison with suspended sentence with protective supervision (25.5% of respondents recidivated). The results are good and suggest that in practice the courts should moreover pronounce alternative criminal sanctions. It is also necessary that the Probation Service has sufficient personnel and financial resources for quality work with persons who have been sentenced to an alternative sentence.

Key words: Alternative Criminal Sanctions, Community Service, Suspended Sentence with Protective Supervision, Recidivism, Serbia.